

УДК 334.722:330.837(477)

М.І. Мельник, канд. екон. наук

Інститут регіональних досліджень НАН України

ІНСТИТУЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩА В УКРАЇНІ *(ЗА ДАНИМИ РЕЙТИНГОВИХ ОЦІНОК)*

Проведений компаративний аналіз інституційних та економічних проблем формування вітчизняного бізнес-середовища на основі рейтингових оцінок провідних міжнародних організацій та соціологічних опитувань, узагальнено основні недоліки організаційно-економічних умов розвитку підприємництва. Визначено напрями подолання корупції, вдосконалення регуляторної політики та дозвільної системи вітчизняного бізнес-середовища.

Ключові слова: бізнес-середовище, інституційно-економічні проблеми, рейтингові оцінки.

Розвиток підприємництва в Україні є чинником формування середнього класу, підвищення рівня життя громадян, утвердження демократії, побудови громадянського суспільства, а з іншого боку – є результируючою ознакою ефективності бізнес-середовища, яка, зокрема, виявляється у зменшенні рівня адміністративних бар'єрів, державного втручання в підприємницьку діяльність.

Розуміння необхідності формування сприятливого бізнес-середовища задля реалізації підприємницького потенціалу країни як головного інституційного рушія економічних реформ вилось у Програму економічних реформ на 2010–2014 рр., в якій встановлено, що одним із п'яти напрямів стратегічних перетворень є "формування режиму максимального сприяння для бізнесу шляхом зменшення ролі держави в економіці, зниження адміністративних бар'єрів для бізнесу, модернізації податкової системи й поглиблення міжнародної економічної інтеграції України"[1].

Проте непослідовність та необґрунтованість інституційних трансформацій зумовлюють збереження в Україні несприятливого бізнес-середовища, яке не підтримує розкриття підприємницького потенціалу в напрямі реалізації пріоритетних цілей соціально-економічного розвитку та структурної перебудови, адже визначається складністю регуляторної та дозвільної системи; існуванням системних підприємницьких ризиків та відсутністю інституційних умов легальної діяльності, результатом

чого є поширення таких деструктивних явищ, як рейдерство, корупція та тінізація. Це визначає наукову актуальність та практичну значимість вирішення інституційних та економічних проблем формування ефективного бізнес-середовища в Україні.

Дослідження окремих питань економічного та інституційного характеру щодо формування бізнес-середовища в Україні розглядаються в роботах вітчизняних учених: В.Г. Герасимчука, С.Ф. Покропивного, В.М. Гейця, А.С. Гальчинського, В.М. Колота, З.С. Варналія, А.І. Мокія, О.Є. Кузьміна, М.А. Козоріз, С.К. Реверчука, А.С. Філіпенко та ін. Проте, метою даної статті є аналіз інституційно-економічних проблем формування бізнес-середовища в Україні на основі рейтингових оцінок провідних міжнародних організацій та соціологічних опитувань задля виокремлення позитивних і негативних тенденцій щодо ділового клімату та розробки практичних першочергових рекомендацій з його покращання.

Проблеми та негаразди сформованого в Україні бізнес-середовища порівняно з іншими країнами світу висвітлені у дослідженнях IFC, Heritage Foundation, журналу "Форбс", Альянсу прав власності, Transparency International, World Competitiveness Yearbook, Всесвітнього економічного форуму, Rating and Investment information тощо. Зокрема, місце України у низці світових рейтингів свідчить про наявність системних проблем як у бізнес-середовищі, так і державному управлінні:

1. Глобальний інноваційний індекс (Global Innovation Index [2], Європейська бізнес-школа і дослідницький інститут та Всесвітня організація інтелектуальної власності) – 60-е місце зі 110 в рейтингу 2011 р., набравши 35,01 бала зі 100 можливих (у 2010 р. країна займала 61-шу позицію, у 2009 р. – 79-ту). В інституціональному підіндексі Глобального інноваційного індексу-2011 Україна виявилася на 103-му місці (у тому числі за політичними умовами – на 103-му, регуляторними – на 104-му, бізнес-середовищем – на 81-му). За рівнем інфраструктури Україна виявилася на 101-му місці, а ринкові показники оцінені в 39,6 бала, або 64-е місце (у тому числі за кредитами країна опинилась на 57-му місці, за рівнем торгівлі та конкуренції – на 47-му, за умовами інвестування – на 84-му).

2. Індекс економічної свободи (*Heritage Foundation* [3]) – 164-е місце зі 179 країн, за даними 2011 р. (у 2010 р. 162-е місце), або 45,8 бала, що на 0,6 п. нижче, ніж попереднього року, у першу чергу, через погіршення показників у категоріях "Державні витрати" та "Свобода від корупції". За *свободою ведення бізнесу* (складова рейтингу) Україна у зв'язку зі складністю процедур державного регулювання, які збільшують транзакційні затрати бізнесу, знаходиться на 147-му місці (47,1 бала, "приріст" +8,4 за останній період). За *свободою торгівлі* Україна знаходиться на 46-му місці (85,2 бала, "приріст" +2,6), що пояснюється існуванням певних обмежень експорту, корумпованістю митних процедур, бар'єрів для доступу на ринок

послуг, вимог ліцензування імпортової діяльності, непрозорих державних закупівель, складних стандартів та сертифікаційних вимог, а також відсутністю належного захисту прав інтелектуальної власності. За *податковою свободою* Україна в рейтингу опинилась на 97-му місці, *монетарною* – на 163-му (у зв'язку з високим рівнем інфляції та урядовими заходами, які порушували внутрішнє ціноутворення), *свободою від корупції* – на 148-му, *свободою інвестування* – на 152-му (через надмірні бюрократичні та регуляторні вимоги, відсутність гарантій дотримання угод, обмеження іноземних обмінних операцій, виплат та трансферів, суворий контроль та ліцензування окремих транзакцій капіталу). Низький рейтинг *фінансової свободи* (133-е місце) пов'язаний з низькими темпами реструктуризації банківської системи, високою часткою готівкового обороту, низькою ефективністю фінансової системи, нерозвиненістю внутрішнього ринку капіталу, вимогами щодо конвертації інвестицій в іноземній валюті в гривню, значними обсягами виплат на підтримку фінансової системи від Міжнародного валютного фонду в результаті кризи ліквідності та збільшення проблемних кредитів після кризи. За рейтингом прав власності Україна знаходиться на 99-й позиції у зв'язку зі слабкістю захисту цих прав, корумпованістю та неформальною залежністю судової системи від виконавчої влади, низькою дисципліною виконання угод та можливою експропріацією, статусом країни як транзитера, зберігача та продавця нелегальних оптичних медіа-носіїв.

3. Індекс конкурентоспроможності [4] (Всесвітній економічний форум) – 89-е місце серед 139 країн, за даними 2010 р. (82-е місце зі 133 у 2009 р.). Україна залишилася позаду таких країн, як Естонія, Чехія, Польща, Литва, Азербайджан, Словацька Республіка, Російська Федерація та Казахстан, демонструючи значне відставання від середньосвітового індексу. Такий регрес є наслідком погіршення позицій України за 9 з 12 складових Індексу глобальної конкурентоспроможності: "Інститути" (134-е місце, у 2009 – 120-е), "Макроекономічна стабільність" (132-е місце, у 2009 – 106-е), "Ефективність товарних ринків" (129-е місце, у 2009 – 109-е), "Розвиненість фінансового ринку" (119-е місце, у 2009 – 106-е), "Конкурентоспроможність бізнесу" (100-е місце, у 2009 – 91-е).

Відповідно до опитування щодо оцінки топ-менеджерами компаній чинників, які перешкоджали веденню бізнесу в країнах у 2011 р., 19,6% респондентів в Україні визначили податкове законодавство основним чинником, який перешкоджає веденню бізнесу. Серед інституційних проблем респонденти відзначили також політичну нестабільність – 15,6%, корупцію (13,9%), зміни урядів (9,5%), неефективну бюрократію (8,2%), злочинність (2,5%). На економічні проблеми, зокрема доступ до фінансування, вказали 10,8% респондентів, а інфляцію – 8,8% (рис. 1). Проте Україні вдалося зберегти такі конкурентні переваги, як високоосві-

чене населення, гнучкий та ефективний ринок праці, перспективний за обсягами внутрішній ринок.

Рис. 1. Чинники, які перешкоджають веденню бізнесу в Україні (за результатами опитувань українських підприємців) [5]

4. Індекс логістичної ефективності [6] (Світовий банк) – 102-е місце зі 155 країн світу, за даними 2010 р. Великий обсяг витрат бізнесу пов'язаний з недостатнім рівнем розвитку транспортної інфраструктури, обмеженою та погано обслуговуваною мережею доріг, фінансовим станом і управлінням державних залізниць, слабкою спроможністю та надійністю портів. За оцінками фахівців Світового банку, приватний сектор України може заощадити до 3% ВВП на рік на витратах у галузі логістики, вдосконаливши прикордонні й митні процедури і вживши заходів для протидії корупції.

5. Міжнародний індекс прав власності [7] (Альянс прав власності) – 117-е місце зі 129 країн, за даними 2011 р. (у 2010 р. займала 97 позицію з 125). Рівень захисту прав власності в Україні знижується другий рік поспіль. За 10-бальною шкалою показники України: захист прав фізичної власності – 4,4 (показник погіршився порівняно із 2010 р.), правове та по-

літичне середовище – 3,5 (найгірший показник рейтингу України), захист прав інтелектуальної власності – 4,2 (покращився у порівнянні із 2010 р.). Україна залишилася позаду таких країн, як Естонія (28-е місце), Чехія (33-є), Польща (43-є), Литва (47-є), Російська Федерація (93-є), Кенія (100-є) та Нікарагуа (113-є).

6. Рейтинг конкурентоспроможності [8] (*World Competitiveness Yearbook*), опублікований швейцарською бізнес-школою IMD, розраховується за чотирма основними критеріями – стан економіки, ефективність уряду, ефективність бізнесу і стан інфраструктури. Україна, за даними 2011 р., зайняла 57-е місце з 59 країн (у 2010 р. посідала 56-е місце серед 57 країн), випередивши лише Хорватію і Венесуелу;

7. Рейтинг найпривабливіших для ведення підприємницької діяльності країн (журнал "Форбс") – 97-е місце серед 127 країн світу у 2009 р. (в тому числі суттєво знизилася позиція за такими складовими, як рівень корупції (105-е місце) і податкове навантаження (127-е місце)).

8. Індекс сприйняття корупції [9] (Transparency International) – Україна посіла 134-е місце серед 178 країн світу, за даними 2010 р. (146-е – у 2009 р., 99-е – у 2006 р.), поділивши цю сходинку з такими країнами, як Азербайджан, Гондурас та Зімбабве. Індекс сприйняття корупції у 2010 р. становить 2,4 бала, а в 2009 р. – 2,2¹. Незважаючи на покращення в порівнянні з попереднім роком, цей показник дуже далекий від бажаного результату, адже результат нижчий трьох балів вважається "ганьбою нації", яка змушена жити в тотально корумпованій країні.

9. Рейтинг інвестиційної привабливості [10] (індекс інвестиційних ризиків Political Risk Atlas, що розраховується британською компанією Maplecroft для 196 країн) у рейтингу 2010 р. Україна поліпшила в порівнянні з 2009 р. свою інвестиційну привабливість і перемістилася з 62-го на 74-е місце², опинившись між Буркіна-Фасо (Африка, 73-є місце) і Республікою Східний Тимор (Індонезія, 75-є місце). За даними Maplecroft, в Україні зберігається високий ризик для інвестицій приватного бізнесу, а за 2010 р. погіршилися показники корпоративного управління, макроекономічної стабільності та дотримання прав людини в роботі правоохоронних органів, критично знизився рівень освіти, збільшився рівень державного регулювання бізнесу, проте зросла загальна стресостійкість громадян та політична стабільність, знизився рівень терористичної небезпеки.

10. Рейтинг простоти ведення бізнесу [11] (сприятливості бізнес-середовища) – за даними Світового банку та Міжнародної фінансової корпорації (IFC), Україна опустилася на три позиції (зі 149-ї на 152-ту серед 183 країн світу) в рейтингу Doing Business-2012 (табл. 1), розташувавшись

¹ Шкала від 0 (тотальна корумпованість) до 10 (фактична відсутність корупції).

² Перші місця рейтингу – країни з "критично високими" ризиками та нестабільним бізнес-середовищем.

між Ліберією (151) та Болівією (153). За 2011 р. країна дещо покращила свої позиції у справі започаткування бізнесу (перемістилась із 118-го на 112-е місце), захисту прав інвесторів (зміни до законодавства про банкрутство та виконання судових рішень надали більше гарантій для кредиторів), виконання контрактів (внесено зміни до законодавства про врегулювання комерційних суперечок і збільшення ефективності виконання умов контрактів) та отримання кредитів.

Водночас, процедуру міжнародної торгівлі було ускладнено через запровадження додаткових перевірок для митного оформлення. Україна надалі перебуває на останніх позиціях за сплатою податків (181-е), отриманням дозволів на будівництво (180-е), реєстрацією власності (166-е), ліквідацією бізнесу (156-е) та міжнародною торгівлею (140-е).

Таблиця 1

**Рейтинг України за сприятливістю середовища для ведення бізнесу
(за складовими рейтингу) [11]**

Рейтинги по категоріям	Doing Business 2012 Рейтинг	Doing Business 2011 Рейтинг	Зміна рейтингу
Загальний рейтинг	152	149	↓-3
Реєстрація підприємств	112	118	↑6
Отримання дозволів на будівництво	180	182	↑2
Підключення до системи енергопостачання	169	169	Без змін
Реєстрація власності	166	165	↓-1
Отримання кредиту	24	21	↓-3
Захист прав інвесторів	111	108	↓-3
Оподаткування	181	181	Без змін
Міжнародна торгівля	140	136	↓-4
Забезпечення виконання контрактів	44	44	Без змін
Закриття бізнесу (вирішення неплатоспроможності)	156	158	↑2

Спроби позитивної зміни умов функціонування бізнесу в Україні відбуваються надто низькими темпами, а в умовах конкурентної боротьби за інвестиції на глобальному рівні, прискорення темпів реформування та покращення ділового клімату багатьма країнами, слід рішучіше та послідовніше реформувати інституційну, економіко-правову та регуляторну складову середовища розвитку бізнесу в країні.

Складові рейтингу простоти ведення бізнесу України у 2011 р. в порівнянні з країнами Європи і Центральної Азії та ОЕСР представлено в табл. 2.

Таблиця 2

Складові рейтингу простоти ведення бізнесу у 2011 році [11]

	Україна	Європа і Центрально Азія	ОЕСР
Реєстрація підприємств			
Процедури (кількість)	9	6	5
Термін (дні)	24	16	13
Вартість (% доходу на душу населення)	4,4	8,3	4,7
Мінімальний сплачений капітал (% валового доходу на душу населення)	1,8	10,0	14,1
Отримання дозволів на будівництво			
Процедури (кількість)	21	19	14
Термін (дні)	375	228	152
Вартість (% доходу на душу населення)	1 462,3	422,4	45,7
Підключення до системи енергопостачання			
Процедури (кількість)	11	7	5
Термін (дні)	274	168	103
Вартість (% доходу на душу населення)	229,2	751,2	92,8
Реєстрація власності			
Процедури (кількість)	10	6	5
Термін (дні)	117	33	31
Вартість (% від вартості власності)	3,9	2,8	4,4
Отримання кредиту			
Індекс юридичних прав	9	7	7
Індекс кредитної інформації	4	5	5
Кількість зареєстрованих осіб у державному реєстрі (% дорослого населення)	0,0	16,2	9,5
Кількість зареєстрованих осіб у приватних бюро (% дорослого населення)	17,0	29,4	63,9
Захист прав інвесторів			
Індекс відкритості	5	7	6
Індекс відповідальності директора	2	4	5
Індекс можливості подання позову акціонерами	7	6	7
Індекс захисту інтересів інвесторів	4,7	5,7	6,0

Продовження табл. 2

	Україна	Європа і Центральна Азія	ОЕСР
Оподаткування			
Виплати (кількість на рік)	135	37	13
Час (кількість годин на рік)	657	302	186
Податок на прибуток (% від прибутку)	12,2	9,3	15,4
Податок і виплати на зарплату (% від прибутку)	43,3	21,7	24,0
Інші податки (% від прибутку)	1,6	9,5	3,2
Загальна ставка податку (% від прибутку)	57,1	40,4	42,7
Міжнародна торгівля			
Документи для експорту (кількість)	6	7	4
Час на експорт (в днях)	30	27	11
Вартість експорту (дол. США за контейнер)	1865	1774	1 032
Документи для імпорту (кількість)	8	8	5
Час на імпорт (в днях)	33	29	11
Вартість імпорту (дол. США за контейнер)	2155	1990	1085
Забезпечення виконання контрактів			
Час (днів)	343	412	518
Судові витрати (% від вартості позову)	41,5	27,3	19,7
Процедури (кількість)	30	37	31
Закриття бізнесу (вирішення неплатоспроможності)			
Час (років)	2,9	2,7	1,7
Вартість (% від вартості майна)	42	13	9
Коефіцієнт відшкодування (центів на долар)	8,9	35,8	68,2

Протягом 2003–2011 рр. не відбулося значних позитивних змін щодо витраченого часу на ведення бізнесу в Україні (рис. 2): так, на відкриття підприємства слід було затратити у 2011 р. 24 дні (у 2003 р. – 40), тоді як у країнах Європи та Центральної Азії в середньому – 16 днів. У питаннях реєстрації власності ситуація погіршилася за останні два роки, адже тепер слід витрачати на цю процедуру 117 днів (у 2004–2009 рр. – 93), натомість у країнах ОЕСР для цього в середньому необхідно 31 день. На перший погляд, покращилася ситуація щодо термінів отримання дозволів на будівництво (375 днів у 2010–2011 рр. порівняно з 544 днями у 2008 р.), проте відносно інших країн Європи та Центральної Азії (в середньому 228 дні) залишається значне відставання, що підтверджує складність умов ведення бізнесу в Україні та низькі темпи їх покращення (див. табл. 2). Крім того вітчизняні підприємства порівняно з іншими країнами вдвічі більше часу

витрачають на сплату податків і обов'язкових платежів (27 днів у 2011 р.), незважаючи на те, що ситуація відносно 2005 р. покращилась, адже тоді на це потрібно було 87 днів.

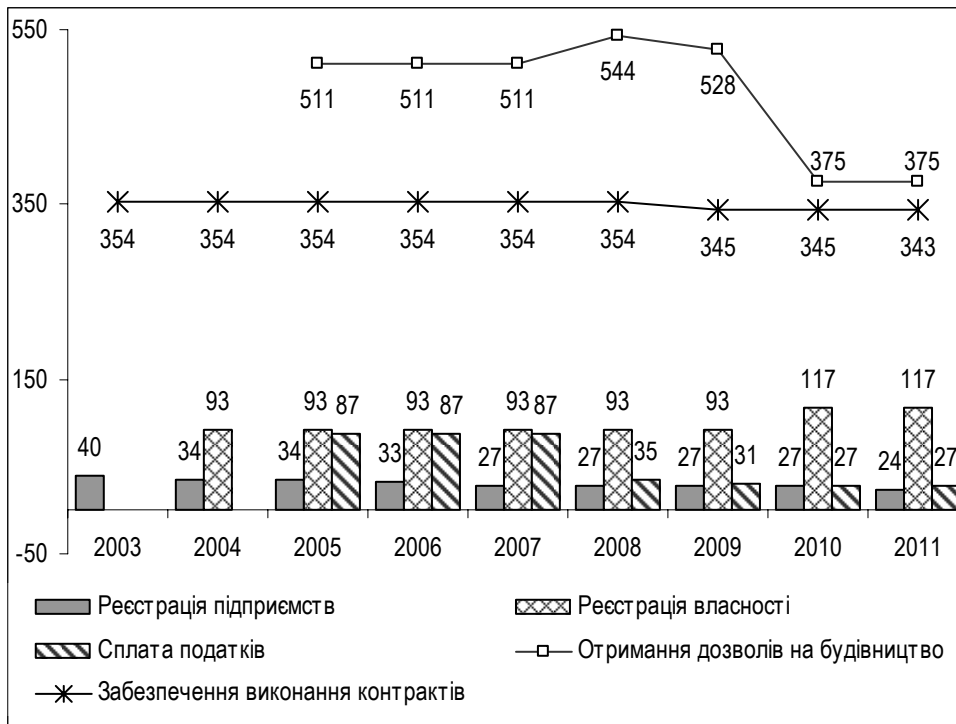

Рис. 2. Тенденції зміни витраченого часу на ведення бізнесу в Україні за 2003–2011 рр. (в днях)

За результатами досліджень Міжнародної фінансової корпорації, вітчизняне бізнес-середовище оцінюється такими системними проблемами: діюча система державного регулювання, нагляду і контролю за функціонуванням суб'єктів господарювання шкодить економічному піднесенню та підвищенню конкурентоспроможності України; основними адміністративними бар'єрами ведення бізнесу в Україні залишаються: дозвільна система та податкова політика, перевірки роботи підприємств, регуляторна політика експортної діяльності, порядок сертифікації та ліцензування товарів і послуг.

Несприятливість вітчизняного бізнес-середовища описується також високою вартістю витрат на ведення бізнесу в Україні, тенденції зміни яких за 2003–2011 рр. представлено в табл. 3. Зокрема, витрати на закриття бізнесу у 2011 р., як і в 2003 р., залишились на рівні 42% від вартості майна, тоді як у країнах Європи і Центральної Азії цей показник становив 13% (ОЕСР – 9%). Також не змінилися судові витрати при забезпеченні виконання конт-

рактів (41,5% від вартості позову), що більш ніж у 2 рази перевищує аналогічні витрати в країнах ОЕСР. Високий рівень цих витрат свідчить про неефективність вітчизняної судової системи при вирішенні комерційних спорів. Залишилась незмінною податкова ставка – 57,1% (частка податків і обов'язкових відрахувань, які сплачують підприємства за рік, у їх комерційному прибутку).

Негативною тенденцією зміни вітчизняного бізнес-середовища є значне підвищення у 2011 р. порівняно з 2005 р. витрат підприємств на проведення експортної та імпоротної діяльності (див. табл. 3). Так, матеріальні витрати (не включаючи тарифи) необхідні для здійснення всіх офіційних процедур (укладання двома сторонами договору, підготовка необхідних документів, процедури пакування, зберігання і відправлення товарів), при експорті становили 1865 дол. США за контейнер, імпорту – 2155 дол. США за контейнер, що майже удвічі перевищує відповідні затрати у країнах ОЕСР.

Таблиця 3

Вартість витрат на ведення бізнесу в Україні за 2003–2011 рр. [12]

Роки	Вартість витрат на ведення бізнесу (при проходженні всіх необхідних офіційних процедур)							
	Ресстрація підприємств (% доходу на душу населення)	Отримання дозволів на будівництво (% доходу на душу населення)	Ресстрація власності (% від вартості нерухомості)	Склада податків (% від прибутку)	Судові витрати при забезпеченні виконання контрактів (% від вартості позову)	Експорту (дол. США за контейнер)	Імпорту (дол. США за контейнер)	Закриття бізнесу (% від вартості майна)
2003	25,6	41,5	42
2004	17,6	..	6,4	..	41,5	42
2005	10,6	1 006,6	5,6	57,3	41,5	1 375	1 395	42
2006	9,2	829,9	4,7	57	41,5	1 375	1 395	42
2007	7,8	676,2	4,9	56,6	41,5	1 375	1 395	42
2008	5,5	1 815,5	4,3	57,2	41,5	1 560	1 580	42
2009	5,8	1 535,0	4	57,2	41,5	1 560	1 580	42
2010	6,1	1 731,4	4,1	55,5	41,5	1 560	1 580	42
2011	4,4	1 462,3	3,9	57,1	41,5	1 865	2 155	42

Вражаюче високою порівняно з іншими країнами є вартість витрат на отримання дозволів на будівництво (надання документів; одержання всіх необхідних погоджень, ліцензій, дозволів і сертифікатів; проведення перевірок; підключення до мереж; реєстрація майна тощо), яка у 2011 р. склала 1462,3% доходу на душу населення, тоді як у країнах Європи і Центральної Азії цей показник становив 422,4% (ОЕСР – 45,7%). У 2007 р. вартість цих витрат була найнижчою (676,2% доходу) впродовж останніх семи років.

Упродовж 2003–2011 рр. низькі темпи позитивних змін були характерні для витрат щодо створення підприємств та реєстрації власності. Зокрема зниження витрат на процедури одержання всіх необхідних ліцензій і дозволів, оформлення повідомлень, посвідчень і реєстрацій підприємств у відповідних органах (4,4% доходу на душу населення у 2011 р. порівняно з 25,6% у 2003 р.) та витрат на процедури реєстрації й передачі права власності (3,9% від вартості нерухомості у 2011 р. порівняно з 6,4% у 2004 р.) характеризують підвищення рівня сприятливості умов для створення підприємств в Україні.

За даними соціологічних досліджень Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва [13] щодо впливу спрощення процедури відкриття власного бізнесу на підприємницьку активність, 23% опитаних суб'єктів господарювання вважають, що це заохочуватиме започатковувати власну справу в складних економічних умовах, а 30% зазначають, що спрощення допоможе лише тим, хто заздалегідь планував займатися. Це говорить, що лише спрощення процедури започаткування власної справи не вирішує численних проблем, пов'язаних з недосконалістю інституційного середовища функціонування бізнесу.

Тому, наприклад, до згубних факторів для розвитку малого бізнесу в умовах сучасної економічної ситуації (2010 р., 2298 опитаних) 36% суб'єктів підприємництва відносять бездіяльність (чи негативну діяльність) з боку місцевої влади, 23% – відсутність практичних механізмів й інструментів державної підтримки, 16% – відсутність доступу до фінансових ресурсів, 8% – випадки рейдерства, що почастишали. При цьому державна підтримка підприємництва, на думку 60% опитаних суб'єктів господарювання, повинна полягати у вдосконаленні нормативно-правової бази у сфері підприємництва, 15% – у фінансово-кредитній та інвестиційній підтримці, 11% – у створенні інфраструктури розвитку малого підприємництва, 9% – у проведенні навчально-освітніх заходів із питань підприємницької діяльності.

Головними недоліками інституційного середовища підприємництва України, які ще більше загострилися у період 2009–2010 рр., залишаються [14, с. 200]:

- декларативний характер нормативно-правових актів, що гарантують вільний рівний доступ до підприємницької діяльності й госпо-

дарських ресурсів, належний рівень захищеності суб'єктів підприємництва від неправомірного втручання у їх діяльність;

- невиконання окремих важливих положень Закону України "Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності", сприйняття регіональними й місцевими органами державної влади окремих норм цього нормативно-правового акта орієнтаційними, а не обов'язковими до виконання;

- низька ефективність стратегічного планування і програмування державної політики підтримки підприємництва. Вона проявляється в тому, що програми підтримки підприємства різних рівнів стосуються лише сектору малого підприємства та не передбачають нормативно-методичного забезпечення розвитку інших секторів підприємства, не формують цілісної системи розвитку підприємства, відсутня належна спадковість програм, низькою є якість роботи з визначення стратегічних цілей, а обсяги фінансування програм не є обґрунтованими;

- істотна недосконалість нормативно-правового забезпечення системи державного регулювання підприємницької діяльності (йдеться про необхідність удосконалення вітчизняної дозвільної, системи ліцензування, контролю та оподаткування, технічного регулювання тощо).

Надзвичайно вагомий деструктивний вплив на формування ефективного бізнес-середовища чинить корупція в Україні. Для подолання цього явища, по-перше, необхідними є політична воля української влади щодо реалізації системи скоординованих та прозорих дій з подолання корупції, враховуючи нівелювання мобілізованих груп невдоволених антикорупційними реформами. По-друге, вкрай необхідною є докорінна дерегуляція багатьох суспільних процесів (спрощення процедур реєстрації власності, відкриття та закриття бізнесу, процедур торговельного режиму, митних процедур та вимог безпеки в торгівлі й розміщенні ринків) шляхом скорочення державного апарату та мінімізації контактів чиновників з суб'єктами бізнесу. По-третє, слід зняти депутатську недоторканість, адже в умовах існування прошарку людей, щодо яких жодних антикорупційних розслідувань бути не може, боротьба з корупцією зводиться нанівець. По-четверте, одним з ефективних методів антикорупційної політики є збір та оприлюднення інформації про корупціонерів із заборонаю їх подальшого працевлаштування на державну службу, а шляхом люстрації можна усунути значну кількість людей в органах державного управління, які були задіяні в корупції. По-п'яте, необхідно законодавчо закріпити механізми цивілізованого лобіювання бізнес-інтересів з паралельним усуненням представників бізнесу з органів державної влади. Адже, вітчизняний досвід лобіюванням інтересів

олігархії шляхом прийняття "потрібних" їм законів з метою створення сприятливих умов для їхнього бізнесу не лише деформує рівноправне конкурентне середовище для різних за розміром і галузями видів бізнесу, а й забезпечує недоотримання бюджетних коштів.

Одним з найважливіших завдань сучасного етапу реформування національної економіки України є створення сприятливого бізнес-середовища, зокрема шляхом удосконалення існуючої регуляторної політики та дозвільної системи, подальше реформування якої з метою зниження навантаження на бізнес-середовище лежить у площині: спрощення процедури та скорочення термінів отримання дозвільних документів; посилення відповідальності чиновників, які перешкоджають виконанню завдань щодо спрощення державної регуляторної політики; зменшення кількості економічно необґрунтованих та неефективних дозволів з подальшим законодавчим закріпленням вичерпного переліку дозвільних документів, що унеможливить видачу дозволів, не передбачених законом; унормування можливості подання заяв (клопотань) до органів державної влади та місцевого самоврядування у форматі електронних документів нарівні з їх паперовими носіями; приведення у відповідність до Закону "Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності" близька 60 законів (а приведено лише 16, які теж вимагають доопрацювання); створення активного (з вільним доступом у мережі Інтернет) Єдиного загальнодержавного реєстру, регіональних та галузевих реєстрів регуляторних актів з їх змістом, оцінкою регуляторної ефективності, хронологію процесу опрацювання, затвердження та відстеження впливу на господарську діяльність; забезпечення повноцінної діяльності дозвільних центрів за участю представників місцевих дозвільних органів; законодавче встановлення єдиних підстав для відмови у видачі документів дозвільного характеру; відстеження, вивчення та популяризація позитивного досвіду надання адміністративних послуг органами виконавчої влади та місцевого самоврядування тощо.

Загалом усунення таких дестимулюючих чинників формування бізнес-середовища, як корупція, хабарництво, рейдерство, тінізація економічної діяльності, правовий нігілізм у суспільстві тощо, лежить у площині підвищення якості інститутів – формальних і неформальних правил ведення бізнесу, в т. ч. щодо формування відповідних моральних бар'єрів і репутації у відповідності з європейськими та світовими нормами, що виступить основою створення комфортних умов господарювання, інноваційного вектора розвитку бізнес-середовища, а також головною умовою для забезпечення високих темпів росту вітчизняної економіки й підвищення її конкурентоспроможності.

1. Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава : Програма економічних реформ на 2010–2014 роки. Версія для обговорення від 2.06. 2010 р. [Електронний ресурс] / Комітет з економічних реформ при Президентові України – Режим доступу : http://www.president.gov.ua/docs/Programa_reform_FINAL_1.pdf
2. The Innovation Imperative in Manufacturing: How the United States Can Restore Its Edge [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nam.org>
3. Index of Economic Freedom 2011 – Ranking the Countries [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.heritage.org/Index/Ranking.aspx>
4. The Global Competitiveness Report 2010–2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.weforum.org>
5. Офіційний сайт Всесвітнього економічного форуму [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.weforum.org>
6. Logistics Performance Index – Global LPI Ranking [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://info.worldbank.org/etools/tradesurvey/modelb.asp?sorder=lpirank&cgroup=0>.
7. International Property Rights Index 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://internationalpropertyrightsindex.org>
8. Institute of Management Development: рейтинг конкурентоспособности стран мира в 2011 году [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gtmarket.ru/news/state/2011/05/19/2918>
9. Офіційний сайт Transparency International [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://transparency.org>
10. Україна поднялась до Буркина-Фасо в рейтинге инвестиционной привлекательности. – Коммерсантъ Украина. – 2011. – № 3 (1277) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kommersant.ua/doc/1569898>
11. Doing Business 2012 [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://russian.doingbusiness.org/data/exploreeconomies/ukraine>
12. Doing Business [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://russian.doingbusiness.org/custom-query>
13. Офіційний сайт Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dkrp.gov.ua>
14. Україна в 2010 році: щорічні оцінки суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку : моногр. / за заг. ред. А.В. Єрмолаєва. – К. : НІСД, 2010. – 528 с.

Додатковий список літератури

1. Zamozhne suspil'stvo, konkurentospromozhna ekonomika, efektivna derzhava : Programa ekonomichnikh reform na 2010–2014 roki. Versiya dlya obgovorenniya vid 2.06. 2010 r. / Komitet z ekonomichnikh reform pri Prezidentovi Ukraïni [Elektronniy resurs] – Rezhim dostupu : http://www.president.gov.ua/docs/Programma_reform_FINAL_1.pdf [in Ukrainian]
2. The Innovation Imperative in Manufacturing: How the United States Can Restore Its Edge [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.nam.org>.
3. Index of Economic Freedom 2011 – Ranking the Countries [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.heritage.org/Index/Ranking.aspx>
4. The Global Competitiveness Report 2010-2011 [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.weforum.org>
5. Ofitsiinii sait Vsesvitn'ogo ekonomichnogo forumu [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu : <http://www.weforum.org> [in Ukrainian]
6. Logistics Performance Index – Global LPI Ranking [Electronic resource]. – Mode of access : <http://info.worldbank.org/etools/tradesurvey/mode1b.asp?sorder=lpirank&cgroup=0>
7. International Property Rights Index 2011 [Electronic resource]. – Mode of access : <http://internationalpropertyrightsindex.org>
8. Institute of Management Development: reiting konkurentosposobnosti stran mira v 2011 godu [Elektronnyi resurs]. – Rezhim dostupa : <http://gtmarket.ru/news/state/2011/05/19/2918> [in Russian]
9. Ofitsiinii sait Transparency International [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu : <http://www.transparency.org> [in Ukrainian]
10. Ukraina podnyalas' do Burkina-Faso v reitinge investitsionnoi privlekatel'nosti. – Kommersant" Ukraina. – 2011. – № 3 (1277) [Elektronnyi resurs]. – Rezhim dostupa : <http://kommersant.ua/doc/1569898> [in Russian]
11. Doing Business 2012 [Electronic resource]. – Mode of access : <http://russian.doingbusiness.org/data/exploreeconomies/ukraine>
12. Doing Business [Electronic resource]. – Mode of access : <http://russian.doingbusiness.org/custom-query>
13. Ofitsiinii sait Derzhavnogo komitetu Ukraïni z pitan' regulyatornoi politiki ta pidpriemnitstva [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu : <http://www.dkrp.gov.ua> [in Ukrainian]
14. Ukraina v 2010 rotsi: shchorichni otsinki suspil'no-politichnogo ta sotsial'no-ekonomichnogo rozvitku : monografiya / za zag. red. A.V. Ermolaeva. – K. : NISD, 2010. – 528 s [in Ukrainian]

Отримано 05.12.11

М.И. Мельник, канд.экон. наук

ИНСТИТУЦИОНАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ
ФОРМИРОВАНИЯ БИЗНЕС-СРЕДЫ В УКРАИНЕ
(по данным рейтинговых оценок)

Проведенный компаративный анализ институциональных и экономических проблем формирования отечественной бизнес-среды на основе рейтинговых оценок ведущих международных организаций и социологических опросов, обобщены основные недостатки организационно-экономических условий развития предпринимательства. Определены направления преодоления коррупции, совершенствования регуляторной политики и разрешительной системы отечественного бизнес-среды.

Ключевые слова: бизнес-среда, институционально-экономические проблемы, рейтинговые оценки.

M.I. Melnyk, candidate of economic science

INSTITUTIONAL AND ECONOMIC PROBLEMS OF FORMATION
OF BUSINESS ENVIRONMENT IN UKRAINE
(according to the rating assessments)

Comparative analysis of institutional and economic problems of formation of the domestic business environment on the basis of rating assignments of leading international organizations and public opinion polls is conducted, summarized the main disadvantages of the organizational and economic conditions of business development. The directions of combating corruption, improving the regulatory policy and licensing system of the domestic business environment is determined.

Key words: business environment, institutional and economic problems, the rating assessment.